

KORFA

N É P E S E D É S I H Í R L E V É L

A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet kiadványa demográfiai kérdésekről

„HA JÖN A BABA”

A VÁRANDÓSSÁG TUDATÁBAN KÖTÖTT HÁZASSÁGOK JELENTŐSÉGE MAGYARORSZÁGON

BEVEZETÉS, ELEMZETT ADATOK

A klasszikus demográfiai elemzésekben régóta ismert és kutatott az a jelenség, amikor egy gyermek – jellemzően az anya első gyermeke – házasságon kívül fogant meg, azonban már házasságba születik. A szülők ezekben az esetekben jellemzően a várandósság tényének ismeretében döntenek a gyors házasságkötés mellett, ügyelve arra, hogy a gyermek hagyományos házas családba szülessen.

Az 1960-as években, amikor a házasságon kívüli gyermekvállalás társadalmi megítélése erőteljesen negatív volt az Egyesült Államokban, a házasságok egy nem elhanyagolható részét ezek a várandósságok magyarították. Bachu (1999) adatai szerint az Egyesült Államokban a 60-as évek első felében például az első gyermekek mintegy 26%-a fogant házasságon kívül, ugyanakkor a gyermeknek csupán 10%-a született házasságon kívül, mivel a házasságon kívüli fogantatások – amennyiben nem vetették el a gyermeket – 60%-ban házassághoz vezettek. A 70-es évektől a fogamzásgátlási kultúra változásával és a házasságon kívüli gyermekvállalás elfogadottságának a növekedésével az Egyesült Államokban a házasságot generáló várandósságok gyakorisága és ezzel együtt demográfiai jelentősége csökkenni kezdett. A jelenség azonban tovább él például a távol-keleti országokban. A 80-as évektől napjainkig Kínában az első házasságra lépő menyasszonyok stabilan mintegy 40%-a várandós, (Ma-Rizzi, 2017) míg Japánban az első házasságokat kötő nők mintegy 20%-a volt várandós 2000 és 2010 között. (Iwasawa – Kamata, 2014)

Magyarországon ez a jelenség kevésbé kutatott. Történeti demográfiai vizsgálatok azonban arra utalnak, hogy a várandós házasságok jelensége a XX. század elején egyes paraszti közösségekben, szinte normának számított. Pakot Levente például a büki és a csepregi női falusi életutakat vizsgálva azt találta, hogy „A századforduló és a XX. század első évtizedében született nők körében átlagosan fél évnél kevesebb idő telt el a házasságkötés és az első gyermek megszületése között, vagyis az esetek többségében a házasságkötés már »úton volt a baba«” (Pakot, 2015, 998.o.). Egyes mai vizsgálatok empirikus elemzések (pl. Murinkó-Spéder, 2021) is említik a jelenség egykori elterjedtségét, de nem helyezik ezt vizsgálatuk középpontjába.

Jelen Korfában ezt a hiányt próbáljuk részben pótolni, néhány magyarországi alapadatot közölve a házasságoknak erről a speciális fajtájáról, amelyeket – némi leegyszerűsítéssel – várandós házasságnak nevezünk. Az 1970 óta rendelkezésünkre álló teljes körű, a KSH által összegyűjtött népmozgalmi adatokon mutatjuk be mekkora volt és jelenleg mekkora a várandósság tudatában kötött házasságok jelentősége a házasságkötések szempontjából. Bár Magyarországon külön népmozgalmi regiszter vonatkozik az élveszületésekre és a házasságokra, de az élveszületési regiszter tartalmazza a szülők házasságkötésének időpontját is, így a két adat megfeleltethető egymásnak. Kiszámolható tehát az, hogy az ilyen típusú házasságok az adott időszak házasságainak mekkora arányát tették ki, továbbá, hogy a gyermekek mekkora arányban fogantak meg még a házasságkötés előtt.

Az ilyen házasságkötések utólagos lehatárolása azonban nem egyszerű, egyfelől a koraszülések miatt akár hét vagy nyolc hónappal a házasságkötés után is születhet olyan gyermek, aki már a házasság után fogant. Másfelől a párok házasodhatnak úgy, hogy a menyasszony bár már várandós, de még nem tud róla, ideértve azokat az eseteket is, amikor már a kitűzött házasság időpontjának ismeretében vigyázott kevésbé a pár, és esett teherbe a menyasszony.

Magyarországon az a kutatói szempontból szerencsés helyzet következett be, hogy az 1973/4-es népesedéspolitikai csomag intézkedései között bevezették, hogy a házasságkötési szándékot legalább 30 nappal a tényleges esküvő előtt be kell jelenteni az anyakönyv-vezetőnél. Bár a törvényalkotói szándék kimondva a „meggondolatlanul kötött házasságok számának csökkentése volt” (ld. pl. Miltényi, 1975), ennek a mai napig hatályban lévő intézkedésnek a hatására vált statisztikailag tisztábban láthatóvá a házasságkötés és a várandósság viszonya. Innentől ugyanis a várandósság kiderülésekor azonnali házasságkötés helyett – ahol utólag sem vált nyilvánvalóvá, hogy a fogantatás pontosan mikor is történt – legalább egy hónapot várni kellett az esküvővel.

A fentiek alapján azon házasságokat tekintjük várandósság által generált esküvőknek, ahol az esküvőre a szülés hónapjában vagy az azt megelőző 6 naptári hónap valamelyikében került sor. Ha például egy baba augusztus 19-én született, akkor, ha a szülei február 1-jét követően házasodtak, akkor már ebbe a csoportba kerültek besorolásra, amennyiben még januárban vagy korábban történt a házasság, akkor azonban nem sorolható ide. Ez a definíció tehát inkább le-
szűkítő jellegű, afféle alsó határ becslésnek tekinthető.

A VÁRANDÓS HÁZASSÁGOK JELENTŐSÉGE A HÁZASODÁSI TRENDEKBEN

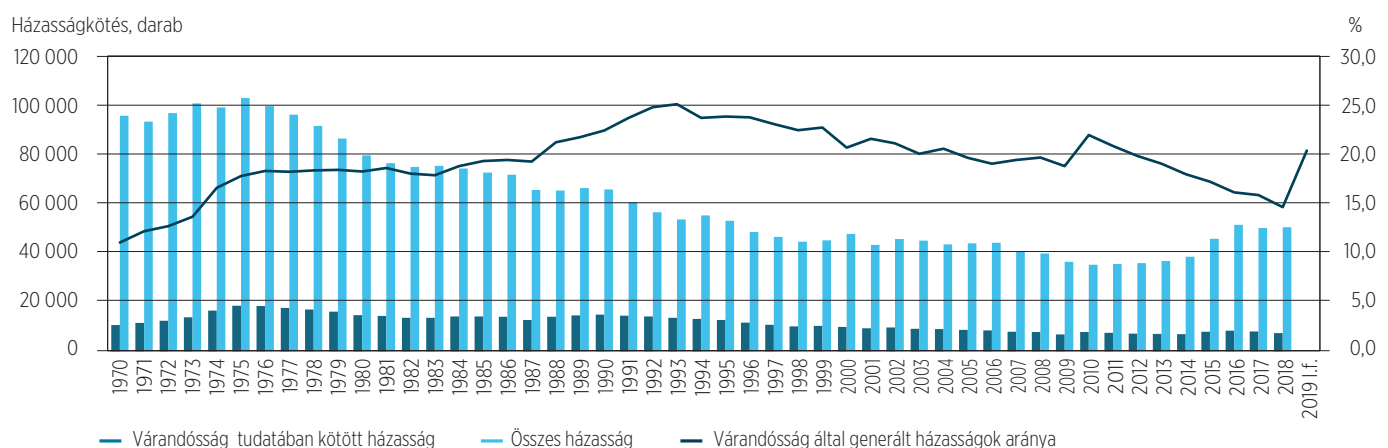
Az 1. ábrában bemutatott adatokból egyértelműen látszik, hogy a várandósság által generált házasságok tömegesen váltak látható jelenséggé Magyarországon 70-es évek közepén, a korábban már ismertetett népesedéspolitikai csomag

hatására. Az összes házasságon belüli arányuk ezekben az években 11%-ról 19%-ra növekedett, és az ekkor bekövetkezett házasság-növekedés mögött elsősorban a várandósság tudatában kötött házasságok számának növekedése állt. 1975-ben több mint tizennyolcezer ilyen esküvőre került sor Magyarországon. Ezt követően azonban a nyolcvanas években csökkent a házasságkötések száma, de a várandós házasságok relatív jelentősége továbbra is megmaradt 18-19% körül.

A rendszerváltás után tovább csökkent a házasságkötések száma, viszont ekkoriban a várandós házasságok viszonylagos felértékelődése figyelhető meg. Kicsit profánul fogalmazhatunk úgy is, hogy a rendszerváltást követő évek számítottak Magyarországon a várandós házasságok aranykorának. Ekkor az arányuk elérte az összes házasság egynegyedét, vagyis minden negyedik házasság esetén a párok már tudták, hogy úton van a baba. Az ezt követő másfél évtizedben ez az arány lassan ismét 20% alá csökkent. Mivel a házasságkötések száma inkább csökkenő trendet mutatott, így a várandósházasságok száma is erőteljesen lecsökkent: míg 1990-ben több mint 15 ezer, addig 2009-ben kevesebb, mint 7000 várandós házasságot kötöttek Magyarországon.

A 2010 óta bekövetkező hektikus változások feltehetően több szempontból is a szakpolitikai intézkedések hatását tükrözik. A 2010-es kormányváltást követően bevezetett családi adókedvezmény a magzatok után is igénybevehetővé vált, de csak házas partnerek között volt megosztható. Ez akár indokolhatja a várandósan kötött házasságok arányának egyszeri megugrását. Ezt követően viszont olyan családtámogatási intézkedések kerültek bevezetésre, amelyek általában a házasságokat preferálták és nem a várandósan házasságot kötőket. Így általában kezdett növekedni a házasságkötések száma, de jellemzően a hosszabb idő óta együtt élő, akár közös gyermeket/gyermeket nevelő élettársak jelentették a házassági többlet forrását, ez pedig a várandós házasságok arányának csökkenését eredményezte. Ezen változtatott a

1. ábra: Az összes házasság, a várandósság által generált házasságok és arányuk Magyarországon 1970–2019 első félév

Forrás: Saját számítás a KSH népmozsgalmi regiszterei alapján.

Babaváró támogatás, amely ebből a szempontból kifejezetten ellentétes logikát követ: a már házas szülések kapcsán nyújt támogatást, tehát alapvetően várandósok számára éri meg felvenni, és nem éri meg a szülés után megházasodni, mert akkor már 'odaveszett' az adott gyerekre járó támogatás. A házasságok megkötésére adott 6 hónap 'várakozási idő' miatt 2019-ből még csak az első félév adatai állnak a rendelkezésünkre, de ezek már arra utalnak, hogy feltehetően csúcsra fog emelkedni a várandósan kötött házasságok szerepe a házassági mozgalomban.

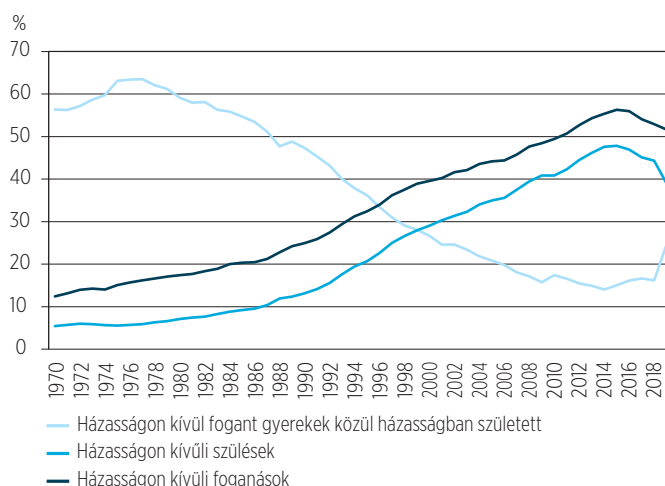
HA JÖN A BABA: HÁZASSÁGKÖTÉS VAGY HÁZASSÁGON KÍVÜLI SZÜLÉS?

A fenti statisztikákat érdemes a házasságon kívül fogant gyermekek sokaságához viszonyítva is megnézni, tehát megvizsgálni azt is, hogy milyen esélye volt és van egy házasságon kívül fogant gyermeknek, hogy szülei a várandósság ismeretében gyorsan, még a gyermek megszületése előtt házasságot kössenek¹.

A 2. ábrán látható, hogy 1970 és 2015 között eleinte lassú, majd gyorsuló tempóban szinte párhuzamosan növekedett a házasságon kívül fogantatások és a házasságon kívül szülések aránya. Ez viszont azt jelenti, hogy a házasságon kívül fogantatások esetén egyre változó arányban döntöttek a szülők a házasságkötés mellett. A nem házas várandósok legnagyobb arányban a házasságkötés mellett a hetvenes évek közepén döntöttek. 1975-77-ben – a 60-as évek Amerikájához hasonlóan Magyarországon is – 100 (gyermekét megtartó) teherbe esett nem házas nőtől 63 megházasodott mire a gyermek megszületett. Ez arra utal, hogy akkoriban társadalmi értelemben ez számított a 'normális' (normának megfelelő) viselkedésnek abban az esetben, ha valaki házasságon kívül esett teherbe (és megtartotta gyermekét).

Az ilyen esetben megházasodók aránya ezt követően egyértelműen csökkenni kezdett és a rendszerváltás környékére már a nem házas gyermekvállalás vált a szűk többségi döntéssé. 2005 és 2018 között immár teljesen ártrendeződött a kimenetek aránya. A 'normális' az volt, hogy a házasságon kívül fogant gyermekek házasságon kívül is születnek, az ebben az esetben várandósan házasságra lépők aránya 20% alatt volt. (2014-ben 14%). A babaváró támogatás bevezetése lényegesen változtatott ezen a jelenségen. 2019 egészében 25% -ra nőtt a várandósok házasodási aránya, de az év második felében (itt terjedelmi okokból a havi bontású ábrát nem közöljük) szülő nőknél ez már elérte a 30%-ot (decemberben 36% volt), ami a 90-es évek közepére jellemző érték. (Ezzel párhuzamosan a házasságon kívüli élveszületések aránya is 30% körülire csökkent, ami szintén évtizedekkel korábban volt jellemző érték.)

2. ábra: Házasságon kívüli fogantatások, élveszületések illetve a házas szüléshez vezető nem házas fogantatások aránya Magyarországon 1970–2019

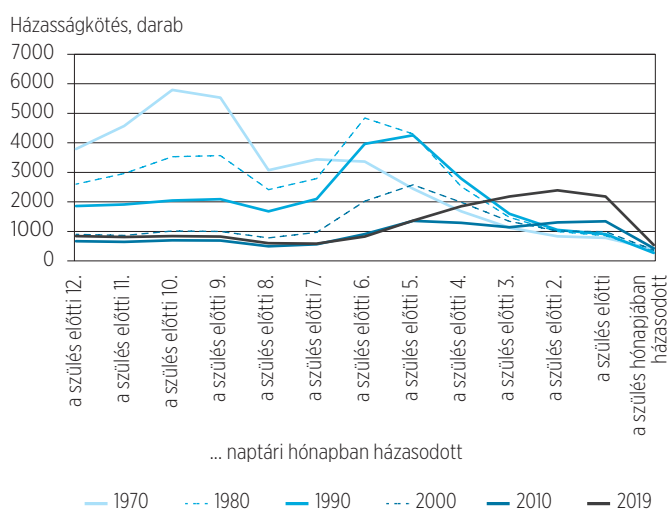

Forrás: Saját számítás a KSH népmozgalmi regiszterei alapján.

„LEHET-R POCAKJA A MENYASSZONYNAK?": AZ ESKÜVŐ IDŐPONTJÁNAK KITOLÓDÁSA A VÁRANDÓSSÁG ALATT

A 3. ábrán jól látható, hogy 1970-ben még a házasság és a gyermekvállalás összefonódása esetén a hagyományos életút mintá volt a domináns Magyarországon: a párok jellemzően megházasodtak, majd a friss feleség nagyon gyorsan várandós lett, és igen jellemző volt az, hogy a házasságkötést követő 10. hónapban már meg is született a gyermek. Ha már a házasságkötést megelőzően „megesett a baj”, akkor a házasság korai megkötésére törekedtek, kevés volt az olyan esküvő, amelyet akkor kötöttek, amikor már mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy „pocakja van a menyasszonynak”.

3. ábra: Házasságkötések a szülés előtti hónapokban, 1970, 1980, 1990, 2000, 2010, 2019

Forrás: Saját számítás a KSH népmozgalmi regiszterei alapján.

¹ A várandósság megszakítása mellett döntőket ebből a szempontból nem most vesszük figyelembe, tehát nem klasszikus terhességi kimeneteket számolunk, csupán a nem házas gyermekvállalókat nézzük.

Ezt a termékenységi/házasságkötési mintát az 1973-as népesedéspolitikai csomag módosításai törték meg. Ekkortól ugyanis – a kötelező várakozási idő bevezetése miatt – a várandósság 3-4. hónapjában váltak tömegessé a házasságok.

Az adatok jól mutatják 1980-ra a korábbi mintázat már jelentősen átrendeződött: bár egy lokális születési csúcs még megfigyelhető volt a házasságkötést követő 9-10. hónapban, a tényleges termékenységi csúcs már a házasságkötést követő 6. hónapban volt megfigyelhető. Vagyis ekkorra már stabilizálódott a házasságkötést követő azonnali fogantatással szemben és vált uralkodóvá az az életút-minta, amelyben a teherbeesést követő 3. és 4. hónapban házasodtak a párok. Azonban továbbra is ritka volt a „pocakos esküvő”, de már utólag kiderült, – például a rokonságnak – hogy túl ’korán’ érkezett a baba, és ez lehetett a házasság oka.

Az ezt követő évtizedekben gyakorlatilag teljesen megszűnt a házasságot követő gyors várandósságok kiemelt demográfiai jelensége, illetve a várandós életszakaszban valamelyest hátrább, a várandósság 4. majd 2012-től követően a várandósság 5. hónapjára tolódott ki a legjellemzőbb (medián) házasságkötési időpont.

A 2019-es év adatai ebből a szempontból is extrémnek számítottak: ekkor már egyenesen a 3. várandóssági trimeszterben kötött házasságok váltak a jellemzővé, a legjel-

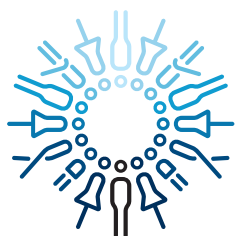
lemzőbb házasságkötési hónap a szülést megelőző 2. naptári hónap volt! 2019-ben úgy tűnik sokkal többen házasodtak meg a teherbeesést követő 9 hónapban, mint ahányan teherbe estek a házasságkötést követő 9 hónapban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bachu, A. (1999). Trends in premarital childbearing (Current Population Reports, No. P23-197). Washington, DC : U.S. Census Bureau.
- Iwasawa, M. and Kenji, K. (2014). “Marriage Preceded by Pregnancy and Women’s Employment.” *Japan Labor Review*, 11(4). 21-51.
- Ma, L., and Rizzi, E. (2017). Entry into first marriage in China. *Demographic Research*, 37. 1231-1244.
- Murinkó L. és Spéder Zs. (2021). Gyermekdemográfia: párkapcsolati választások és gyermeki életpályák. *kézirat*
- Miltényi K. (1975). Népesedéspolitikánk alakulása *Demográfia* 1975/2. 312-317.
- Pakot L. (2015). Házasságkötés és első gyermekvállalás: büki és csepregi női életutak a XX. században *Vasi Szemle*, 69(6). 992-1004.

További információ:

[Kapitány Balázs, kapitany@demografia.hu](mailto:Kapitany@demografia.hu)

KSH NÉPESSÉGTUDOMÁNYI
KUTATÓINTÉZET

KORFA – NÉPESEDÉSI HÍRLEVÉL

Szerkesztő: Monostori Judit monostori@demografia.hu

Kiadó: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet

Cím: 1024 Budapest, Buday László utca 1-3.

Terjesztő: Törő Ágnes toro@demografia.hu

Telefon: 06-1-345-6631; Fax: 06-1-345-1115

ISSN 1586-7684 (nyomtatott) HU ISSN 2062-7599 (online)

TISZTELT OLVASÓNK!

A Korfa korábbi számai letölthetők a www.demografia.hu oldalról. A kiadvány szövege és ábrái tovább szerkeszthető formátumban igényelhetők Monostori Judit szerkesztőtől a monostori@demografia.hu e-mail címen.